

EEN JAAR LANG VITALE BODEM

Achteraf bleek er een term te zijn voor wat Jackie had ondernomen. Ze had zich een bodemsteward getoond, iemand die wil zorgen voor een stuk bodem. Ongeacht van wie de eigenaren van de bodem zijn en rekening houdend met ecologische, economische, sociale en culturele dimensies. Niet omdat ze daartoe was opgedragen, maar simpelweg omdat het haar de beste route leek om alle opgaven in haar gemeenten te realiseren. En eigenlijk besepte ze zich pas later dat ze werkte aan de vitaliteit van de bodem. En dat ze daar, achteraf, best wat hulp en duidelijkheid bij had kunnen gebruiken. Misschien lukt dat nog voor de andere bodemstewards, die nog moeten starten.

Iedere gemeente heeft er mee te maken. Woningbouw, ondergrondse infrastructuur, duurzame energie, meer natuur, klimaatadaptatie, waterberging. Ze hebben twee dingen gemeen: ze hebben ruimte nodig. Én bodem. Als enige bodemmedewerker van de gemeente heeft Jackie het er maar druk mee. Archeologische vondsten, wateroverlast, bodemverontreinigingen. Er komen tal van rapporten voorbij. Toch heeft Jackie het gevoel dat er iets in mist.

Jackie wordt gesteund door een actieve omgevingsdienst. Het is een dienst met veel kennis en toezichtervaring, maar ook met mensen die snappen dat de inwoners meer zouden moeten weten van de bodem. Bijvoorbeeld over die miljarden organismen in de grond, die het daar levendig houden. Jackie krijgt een uitnodiging om in de lokale filmzaal de film 'Onder het maaiveld' te zien voor belangstellende inwoners. Tijdens de film valt voor Jackie het kwartje. Haar werk gaat over grond en water, maar ook over een dierentuin. Het woord 'vitale bodem', dat de IVN-medewerker gebruikt, blijft hangen. Zou ik daar iets mee kunnen?, vraagt Jackie zich af.

Een zoektocht is begonnen. Bij het googlen stuit ze op de Nederlandse vertaling van de Europese bodemrichtlijn en op een website over bodems in het landelijke gebied. Voor het bebouwde gebied is er niet veel. Toch maar even bellen met het waterschap. Ze wordt in contact gebracht met Henny, die haar wijst op een aantal lopende projecten. Kom eens langs, luidt de uitnodiging. En zullen we samen naar die bijeenkomst van Platform Bodembeheer gaan?

Die bijeenkomst is in Arnhem. Haar valt een verhaal op van een provinciedewerker over ondergrondse landschappen en een rekentool om uit te vinden wat de meest waardevolle landbouwbodems zijn. En dan niet uitgedrukt in euro's, maar in ecologische waarde, in vitaliteit van de bodem.

Het Platform Bodembeheer koos in 2024 voor het thema Vitale bodem. In drie bijeenkomsten is met het werkveld over dit onderwerp gesproken. In dit document laten we zien welke behoefte het werkveld en haar deelnemers heeft.

Het platform koos voor dit onderwerp om twee redenen. Op de eerste plaats omdat het een opkomende term is waar nog weinig duidelijkheid over is. Ten tweede omdat bleek dat het onderwerp nauwelijks was genomineerd door deelnemers aan het Bodem Breed Symposium 2024. De opdracht? Laadt het onderwerp met verhalen en wensen vanuit de praktijk.

De eerste bijeenkomst was het platform te gast bij de provincie Gelderland. Everhard van Essen vertelt daar over hun zoektocht. En in het vervolg van de bijeenkomst wordt dat verhaal gekoppeld aan grote opgaven in het landelijke gebied. Hoe bodemvitaliteit daarin past, is het gespreksonderwerp.

De bijeenkomst legde een duidelijke behoefte bloot: zorg ervoor dat vitale bodem een wettelijke status krijgt en maak duidelijk wat je er onder verstaat.

Jackie en Henny concluderen dat er meer mensen zijn die willen werken aan vitale bodems, maar niet alleen omdat ze aan een landbouwopgaven werken. Ze zoeken naar een antwoord op vragen zoals het vergroten van de waterberging of naar een goede basis voor meer natuur in bebouwd gebied. Opgaven waar niemand tegen is, maar in het gedrang komen door weer een nieuwe glasvezelkabel of een extra parkeergarage. De bijeenkomst geeft het gevoel van medestanders en dat ze een goed spoor te pakken hebben, maar ook het idee dat niemand nou precies weet hoe je vitale bodems kan realiseren, op die ene meneer van de provincie na dan.

Terug op kantoor spreekt Jackie haar collega's aan. Of ze ook iets hebben met de bodem. Er blijkt dat meer collega's zich best zorgen maken. Of het wel lukt om dat warmtenet aan te leggen, zegt de één. Omdat er tegenwoordig van die rare stoffen in de bodem zitten, zegt de ander. En eigenlijk weet niemand waar die ondergrondse afvalcontainers kunnen worden geplaatst. De bodem onder de tegels ligt al vol met vele kabels en leidingen. En die boom daar, staat in de weg. Wordt het niet eens tijd om onze bodem wat beter te bestuderen, vraagt Jackie zich af. De wethouder heeft geen idee wat vitale bodem is, maar snapt haar vraag wel. Zij vraagt Jackie om daar in een paar lunchbijeenkomsten wat informatie over op te halen. Henny komt helpen.

Tsja, zegt de planoloog, we richten de bovengrondse ruimte zorgvuldig in. Maar met de ruimte onder het maaiveld doen we dat niet. Is dat eigenlijk wel nodig? Ja, zegt een collega, want daar loopt mijn traject voor energietransitie vast. Er is geen ruimte! De stadsecoloog wil een groenquotum, hard bevochten. Geen ideale oplossing, maar het is het laatste middel. De bijeenkomsten leveren de constatering op dat het ontbreekt aan een doel: wat willen we eigenlijk met onze bodem en wie gaat daarvoor staan? Zijn er instrumenten voor toekomstig beleid? Jackie en Henny voelen dat de manager naar hen kijkt: kunnen jullie dat in beeld brengen?

Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Want er wordt wel gesproken over vitale bodems, maar een definitie is er niet. Daarom is ook niet bekend hoe vitaal de bodem onder de gemeente nu is, of hoe je dat zou kunnen meten. En er is ook niet bekend hoe je de vitaliteit kunt versterken. In de tweede bijeenkomst van het platform bodembeheer werd in kleine groepen gesproken met drie elkaar opvolgende sprekers. Hier was de mogelijkheid voor een dieper gesprek over in te zetten middelen. Interessant was de lezing van een WUR-medewerker over een methode om voor de bodem van de stad Amsterdam een score te berekenen. Een methode gebaseerd op de Open Bodem Index, waarin in de eerste bijeenkomst ook al werd gesproken door de provincie-medewerker.

Platform Bodembeheer is in 2000 gestart om pioniers van actief bodembeheer met elkaar en met de landelijke beleidsmakers in contact te brengen. Ook een kwart eeuw later is dit nodig. Het werkveld brengt mensen voort die zich op werpen als bodemsteward: netwerken bijeen brengen en samen kijken hoe je voor de bodem kunt zorgen.

'Sferen' zijn netwerken die niet altijd met elkaar in verbinding staan. De bodemexpert kan gerekend worden tot de rationaliserende sfeer. Daarnaast zijn er bestuurders, managers, verbinders en inwoners. Als expert zul je het contact met de andere sferen moeten opzoeken, ook al spreek je hun taal niet.

De tweede bijeenkomst vond plaats in Gouda, bij het kenniscentrum bodemdaling en funderingen (KBF). De deelnemers gingen in drie groepen in gesprek met drie experts. Remen Dallinga van gemeente Amsterdam is een bodemsteward met een duidelijke boodschap: ga gewoon beginnen. KBF directeur Corné Nijburg stelde de prikkelende vraag: kan een dalende bodem vitaal zijn? En Erik van den Elzen van de WUR legde een tool uit die voor bodems in Amsterdam een score uitrekent.

De bijeenkomst legde de indruk op meer uniformiteit. Niet over een norm, maar over de methode waarmee je vitaliteit kunt uitdrukken.

Tijdens de borrel na de bijeenkomst maakte Jackie een afspraak met enkele collega's uit andere gemeenten. Kunnen we hier eens over doorpraten, want alleen kom ik er niet uit. Hoewel iedereen het druk had, was de afspraak snel gemaakt. En daar bleek dat ze dezelfde problematiek deelden, maar de aanvliegroute verschilde totaal. Hoe monitor je de bodemkwaliteit en welke technieken zijn daarvoor beschikbaar? En hoe kun je de vitaliteit verbeteren? Maar de belangrijkste cliffhanger was: hoe zorg ik dat anderen, niet bodem-experts, vitale bodems ook belangrijk vinden? Want het inhoudelijke argument blijkt niet voldoende. Je zult bestuurders en inwoners op een eenvoudige manier duidelijk moeten maken dat de bodem niet fit is. Je zult bij managers budget moeten vrij maken voor een onderzoek en het liefst ook een vitale bodem-team (of ondergrondregisseurs). Wat werkt zijn de mensen die je helpen met koppelkansen. Een riool-renovatie kun je goed combineren met een bodemverbetering.

Ze noemden zich bodempioniers, omdat ze de indruk hadden dat alleen zij met vitale bodems in bebouwd gebied bezig waren. Totdat ze de oproep van Wereldbodemdag zagen. Platform Bodembeheer verzorgde daar een sessie waarin een bodemsteward werd voorzien van gereedschap. Een bonte verzameling van instrumenten, het poppetje op het vel papier had te weinig ledematen om ze allemaal vast te houden. Wel hadden ze over het algemeen een bodemhart of een bodembril. Het gesprek maakte duidelijk: instrumenten zijn er volop maar de praktijkmensen hebben een duidelijke gebruiksaanwijzing nodig. Want het is druk.

Vol trots presenteert Jackie een jaar na het zien van de film haar bevindingen aan de gemeenteraad. Haar voorstel: laten we een omgevingsprogramma maken om tot uitwerking te komen. De raad reageert enthousiast op haar verhaal. Deze dame wil partijen die de bodem in bezit hebben, die de bodem gebruiken of er afhankelijk van zijn bijeen brengen. Samen zoeken naar mogelijkheden om de bodem voor je te laten werken en waardoor deze ook vitaler en robuuster wordt. Dat is eigenlijk een missing link in het Omgevingsvisieverhaal van de gemeente. Laten we dat doen! Tenminste, als dat van de wet moet want iedere euro kun je maar één keer uitgeven en dan zijn wettelijke verplichtingen prioriteit. Wie kent het haakje naar die verplichting?

Wensenlijstje deelnemers Platform Bodembeheer:

1. Kan vitale bodem een wettelijke status krijgen?
2. Maak duidelijk hoe je kunt monitoren, uniformeer definities en rekenmethode.
3. Help in het gesprek met andere 'sferen'.
4. Roep bodemstewards uit tot prioritair beroep.

Uit eigen onderzoek van Deltares blijkt dat er meerdere frames zijn voor het monitoren. Grofweg: je kunt op de huidige manier monitoren door parameters te meten. Of je kunt natuurlijke functies meten, zoals Erik van den Elzen heeft toegelicht. Of je kunt ecosysteemdiensten meten. Wat opvalt: iedereen maakt zijn of haar eigen variant. De monitors kunnen onderling geen data uitwisselen omdat definities anders zijn ingevuld.

Uit de bijeenkomsten bleek dat de deelnemers graag willen monitoren. Ze willen dan wel weten waar die monitoring voor is bedoeld (bijvoorbeeld een nationaal doel voor vitale bodems). En ze willen graag werken met een erkende of vastgestelde raamwerk met goede definities en instructies over hoe je moet meten.

Het Platform Bodembeheer roept op tot een gesprek tussen praktijk en beleid. In het wensenlijstje zijn de gehoorde hartenkreten van het werkveld duidelijk. Zonder uniformering ontstaat chaos en onduidelijkheid. Zonder wettelijke plicht lopen bodemstewards vast.